

Manjinska prava i njihova harmonizacija sa standardima EU

U okviru projekta *Istraživačko novinarstvo i javna debata o reformama (mediji, manjinska prava i vladavina prava)*, koji Monitor realizuje uz finansijsku podršku Evropske unije posredstvom *Delegacije Evropske unije* u Crnoj Gori, u Podgorici je 19. oktobra održan okrugli sto na temu *Manjinska prava (harmonizacija sa standardima EU)*.

Uvodničari na skupu bili su **Klajv Rambold**, šef političke sekcije Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i **Sabahudin Delić**, pomoćnik ministra ljudskih i manjinskih prava. Doprinos skupu dali su i panelisti iz Crne Gore i inostranstva: **prof. dr Siniša Tatalović**, profesor Sveučilišta u Zagrebu i

savjetnik Predsjednika Hrvatske, **prof. dr Šerbo Rastoder**, profesor Univerziteta Crne Gore i **Zlatko Vujović**, predsjednik Centra za monitoring. Oni su u svojim diskusijama obradili sljedeća pitanja:

- **Princip pozitivne diskriminacije**
- **Pozicija najugroženijih grupa**
- **Manjinska prava i izborni zakonodavstvo**

U raspravi su potom uzeli učešće i predstavnici političkih partija, NVO sektora, medija i diplomatskog kora u Crnoj Gori.

Za jednak tretman

Zadovoljstvo mi je što mi se pružila prilika da otvorim drugi okrugli sto iz serije diskusija o medijskim slobodama, manjinskim pravima i vladavini prava u Crnoj Gori. Poštovanje manjinskih prava, kao dio ljudskih prava je, naravno, od ključne važnosti u procesu proširenja Evropske unije, kao i u samoj Evropskoj uniji.

Osnovni EU standardi o manjinskim pravima nalaze se u međunarodnim sporazumima, kao što su Međunarodna konvencija o civilnim i političkim pravima (član 27), Deklaraciji UN o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim, etničkim, religijskim i jezičkim manjinama, dva dokumenta Savjeta Evrope (Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih ma-

njina i Evropska povelja za regionalne i manjinske jezike) i u OEBS-ovom Kopenhaškom dokumentu iz 1990.

U EU sporazumu se ističe da su u osnovi EU principi slobode, demokratije, poštovanja ljudskih prava i fundamentalnih sloboda. Bilo koja zemlja koja ima aspiracije da postane članica EU mora poštovati ove principe i posebno mora ispuniti takozvane Kopenhaške kriterije.

Evropska unija pažljivo prati razvoj u oblasti ljudskih prava u Crnoj Gori i redovno izvještava o tom u godišnjem Izvještaju o napretku. Ove godine situacija o ljudskim pravima, uključujući manjinska prava, biće obrađena i u Mišljenju, koje će biti objavljeno 9. novembra.

Crnogorski Ustav garantuje jednakost svim građanima. Crna Gora je napravila značajan iskorak usvajanjem Zakona o zabrani diskriminacije u julu, što skupa sa predstojećim Zakonom o Ombudsmenu predstavlja temeljni legalni okvir koji osigurava jednakost u Crnoj Gori.

Ipak, ja želim da podvučem da je potrebno da Vlada obazbijedi finansijske i ljudske resurse, kako bi zakoni bili djelotvorni. Evropska komisija će pažljivo pratiti implementaciju zakona.

Svako društvo, u svim evropskim zemljama, sadrži u sebi posebno ranjive grupe. Želim da pomenem da se u okviru EU vodi posebna pažnja o dvije ranjive grupe:

- Prvo grupa su lica sa invaliditetom. Oni predstavljaju

jednu šestinu, od ukupne EU radno sposobne populacije, ali njihova stopa zaposlenosti je neuporedivo niža. Stoga je, u 2004. godini, EU usvojila Strategiju dugoročne aktivne inkluzije i promoviše, ne samo zapošljavanje, već i pravo na obrazovanje, ohrabrujući tako samostalanost lica sa invaliditetom.

Ljudi sa invaliditetom su i u Crnoj Gori ranjiva grupa. Iako su usvojena mnogi značajni zakoni, njihova implementacija kasni. Takođe, suočavamo se sa slučajevima da su ti ljudi diskriminirani od strane javnih zvaničnika.

- Druga, posebno ranjiva grupa, su Romi. Sa populacijom koja se kreće otprilike od 10 do 12 miliona, Romi su najveća etnička manjina u Evropi, koja je prisutna u svim zemljama članicama. Većina Roma su građani EU. EU i zemlje članice imaju zajedničku odgovornost da poboljšaju socijalnu inkluziju Roma, koristeći intrumente i politike koje su u njihovoj nadležnosti.

Romi se suočavaju sa veoma teškom situacijom u Crnoj Gori. Uočljiv je određeni napredak, kao što je povećan broj učenika, obezbjeđenje smještaja, ali generalno mnogo je ostalo da se uradi u borbi protiv diskriminacije Roma. Većina pripadnika Roma i Egipćana nema stalno zapošljenje, prema podacima Zavoda za zapošljavanje oko 60 odsto Roma nikada nije imalo zaposlenje. Takođe, u Nacionalnoj strategiji Roma ističe se da broj nepismenih dostiže 80 odsto, kao i da nedovoljno poznaju zvanični jezik.

Raseljena lica su takođe posebno ranjiva grupa u Crnoj Gori. Manje od 100 od 16.000 raseljenih uspjelo da dobije stalni boravak u Crnoj Gori u periodu od godinu dana.

Pored činjenice da crnogorski propisi sadrže zabranu diskriminacije, neke manjinske grupe su još uvijek gotovo nevidljive. To se odnosi prije svega na LGBT populaciju. Vlada i, posebno resorno ministarstvo, trebalo bi da urade sve što je u njihovoj moći kako bi društvena integracija LGBT bila dostupnija. Želim da pohvalim grupe iz civilnog društva zbog njihovih napora na ovom polju. Kao što sam rekao ranije, u Mišljenju EU ocjenjivaće se svi aspekti ljudskih prava.

Prije nego što zaključim, želim da se dotaknem i izbornog zakona. Izborni zakon, koji je uskladjen sa standardim EU, je takođe u srži Kopenhaških politički kriterija za zemlje koje imaju aspiraciju da pristupe EU. Upravo iz tog razloga, Evropska komisija će ocjenjivati i izorno zakonodavstvo u Mišljenju.

Ključno pitanje je kako implementirati u praksi ustavne garancije o autentičnoj predstavljenosti manjina u parlamentima na državnom i lokalnom nivou. Komisija očekuje da se sve preporuke koje je dala Venecijanka komisija i OEBS uzmu u obzir prilikom usvajanja izbornog zakona u Skupštini. Žao nam je što se partije još nijesu dogovorile oko amandmana i nadamo se da će napori oko usklađivanja biti nastavljeni.

SABAHUDIN DELIĆ, ZAMJENIK MINISTRA ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

Zahvalio bih gospodinu Ramboldu što mi je olakšao uvodni govor koji se tiče značaja manjinskih prava u svijetlu međunarodno pravnih standarda i odnosa, onog što su zahtjevi Evropske unije i međunarodnih organizacija koje u posljednje vrijeme posvećuju veoma veliku pažnju manjinskim pravima. A razlog tome jesu i dešavanja s kraja dvadesetog vijeka, pogotovu na prostoru bivših komunističkih režima i pogotovu na prostoru bivše Jugoslavije gdje su se ratovi vodili na vjerskoj i nacionalnoj osnovi.

Govoriti o manjinskim pravima se može sa tri strukturna aspekta: pravni aspekt, institucionalni okviri i ono što je naša svakodnevica u praksi.

Kada je u pitanju pravni aspekt zaštite manjinskih prava, moram reći da imamo gotovo zaokružen pravni sistem, od Ustava, preko Zakona o manjinama, skoro usvojenog Zakona o zabrani diskriminacije i drugih propisa koji se tiču obrazovanja, kulture, upotrebe jezika i pisma, do strateških dokumenata i međunarodnih propisa.

Čini mi se da manjinska prava nijesu bila u fokusu EU u nekom ranijem periodu. U zadnje vrijeme pogotovu od dobijanja Upitnika, mi vidimo da je pažnja itekako fokusirana i na manjinsku politiku. U zadnje dvije godine usvojili smo i značajna strateška dokumenta kao znak političke volje unapređenja položaja manjinskih zajednica (Strategija manjinske politike) i posebno položaja romske manjine (Strategija za poboljšanje RAE populacije u Crnoj Gori 2008 – 2012).

Pored ovako lijepih zakonskih rješenja pažnja Ministarstva je bila fokusirana i na izgradnju institucionalnih kapaciteta, od samog Ministarstva za ljudska i manjinska prava, preko skupštinskog odbora za ljudska prava, nezavisne institucije zaštitnika ljudskih prava, veoma kvalitetnih nevladinih organizacija... U posljednje dvije godine uspjeli smo na noge postaviti tri veoma značajne institucije,

pokušavajući da zaokružimo institucionalni okvir: Fond za manjine, Centar za razvoj i očuvanje kultura manjina i Savjeti manjina.

Konstituisanje Fonda za manjine proisteklo je Zakona o manjinskim pravima i slobodama, a njegova osnovna uloga je da pruži finansijsku potporu projektima koji su značajni za očuvanje nacionalnih i vjerskih posebnosti svih koji žive na ovim prostorima. 2008. godine, rebalansom budžeta je određeno 422 hiljade za funkcionisanje ove institucije. Ove godine je to 923 hiljade eura. Bez finansijske potpore nema kvalitetne implementacije. Centar je od prošle godine budžetski

korisnik, a njegova osnovna funkcija je kultura, s obzirom da je to značajan segment u očuvanju ukupnog nacionalnog identiteta.

Savjeti za manjine predstavljaju i zastupaju manjine uz široku lepezu ingerencija koje im je zakon dao. Najznačajnija je naravno praktična primjena svih tih zakona i dokumenata, kroz sistem obrazovanja, kulture, informisanja, upotrebe jezika i pisma, ekonomskog razvoja, te učešća u političkom i javnom životu.

Ministarstvo nije zadovoljno djelotvornim učešćem manjina u javnim službama, državnim organima i organima lokalne vlasti, pogotovu na onim mjestima gdje se donose važne političke odluke. Kada je u pitanju zakonodavna vlast, bez obzira na izmjene izbornog zakonodavstva koje čekaju, mi i danas imamo veće prisustvo manjina nego što je njihovo procentualno učešće u stanovništvu, što

može dati sliku da je prisustvo manjina u vlasti na zadovoljavajućem nivou. Međutim, kada pogledamo niže na hijerarhijskoj ljestvici, vidi se da stanje nije zadovoljavajuće. U dva navrata nijesmo uspjeli da dođemo do podataka o djelotvornom učešću manjina u vlasti.

Kroz trogodišnje iskustvo vezano za realizaciju Akcionog plana i Strategije za poboljšanje položaja Roma mogu reći da u nekim poljima napredujemo jako dobro, iako postoje veliki problemi kad je ta zajednica u pitanju.

SINIŠA TATALOVIĆ, SAVJETNIK PREDsjedNIKA REPUBLIKE HRVATSKE

Obično se kaže da je zaštita manjina kriterij demokratičnosti jednog društva. Vjerujte to je zaista tako, barem kada govorimo iz iskustva Hrvatske. Svi problemi sa kojima se suočava jedno društvo najviše se prelamaju u odnosu na nacionalne manjine...

Koncept manjinskih prava kako ga mi danas razumijemo posebno je važan za zemlje Istočne i Jugoistočne Evrope. Zemlje duže demokratske tradicije, zapadnoevropske zemlje su te probleme rješavale davno prije. Neke su ih riješile bolje, neke manje dobro, ali to njima ne pričinjava onakve probleme kakvi su se pojavili u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi, gdje su zemlje jednostavno bile prisiljene da shvate da od reguliranja manjinskih prava zavisi njihova stabilnost.

Kada govorimo iz iskustva evropskih zemalja, možemo reći da ostvarivanje manjinskih prava nije jednako u svim zemljama. Teško je pronaći dvije zemlje koje su to na isti način riješile. Ali ako bi ta sva iskustva saželi onda bi mogli reći da u Evropi postoje tri grupe zemalja: one koje ne uvažavaju postojanje etičkih razlika i ne priznaju postojanje manjina u etničkom diskursu. Francuska je jedna od takvih zemalja. Druga grupa su one zemlje koje samo uvažavaju činjenicu da postoje jezičke razlike i daju određene mehanizme zaštite te različitosti. Treća grupa

su one zemlje koje imaju taj najširi dijapazon manjinskih prava.

Hrvatska je jedna od rijetkih evropskih zemalja koja je najprije usvojila sve međunarodne dokumente koji reguliraju manjinska prava. Ne postoji nijedan međunarodni dokument koji nije ratificirala. Hrvatska ima priznate 22 različite manjine, zahvaljujući jednoj liberalnoj definiciji nacionalnih manjina. Pripadnici tih manjina mogu birati svoje predstavnike na svim nivoima vlasti. U Hrvatskom Saboru ima osam rezerviranih mjesta za manjine, tri mjesta su rezervirana za srpsku zajednicu, a ostalih pet za sve ostale manjine.

Važno je i to što je republika Hrvatska spremna da štiti i hrvatske manjine u drugim državama. I taj motiv Hrvatske da štiti hrvatsku manjinu u drugim zemljama je jedna dodatna stvar koja daje snagu u zaštiti manjinskih prava i jedan motiv da se ta zaštita uredi dodatnim sporazumima. Hrvatska je

jedna od rijetkih evropskih zemalja koja ima nekoliko bilateralnih sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina...

Na kraju naglasim samo da je zaštita manjina indikator demokratskog razvoja jedne zemlje. Vi u Crnoj Gori imate jednu povoljnu okolnost - da vi niste kao druge države u regiji imali unutrašnjih sukoba i nije narušena vaša multikulturalnost i multietičnost. Zato imate bolju poziciju da možete graditi buduće evropsko društvo.

ŠERBO RASTODER, PROFESOR UNIVERZITETA CRNE GORE

Počeo bih od ocjena o stanju ljudskih prava u Crnoj Gori koja se kreću od onih da je Crna Gora napravila značajan pomak u ovoj oblasti, što se vidi u pojedinim izvještajima međunarodnih organizacija do onih koji uočavaju da nema pojava masovnih kršenja ljudskih prava, ali ima pojedinačnih slučajeva koji mogu biti zabrinjavajući i koji zahtijevaju brzu reakciju. To je jedan opšti sud.

Drugi je: Crna Gora je po meni zatvoreno i duboko monopolizirano društvo i još uvijek udaljeno od demokratski uređenog i funkcionalnog političkog okvira. Ako je ova ocjena tačna onda se postavlja smisao razmatranja ljudskih prava ako je upitan institucionalni okvir u okviru kojeg se ta prava ostvaruju i štite.

U svakom slučaju po meni sljedeći segmenti u ostvarivanju ljudskih prava zaslužuju posebnu pažnju: crnogorsko društvo je jako politizovano pa se još uvijek može govoriti o političkoj diskriminaciji. Skoro svaka važna funkcija ili menadžersko mjesto u javnim preduzećima, kako na državnom tako i na lokalnom nivou, je popunjena

ZLATKO VUJOVIĆ, PREDsjedNIK CENTRA ZA MONITORING

Ja ću govoriti nešto više o samom izbornom modelu i koji bi to model omogućio adekvatno predstavljanje manjina u Crnoj Gori. Svjedoci ste da je debatu o izbornom zakonodavstvu vezanom za manjine obilježila rasprava oko dva pitanja: ko ima pravo da glasa i traženje odgovarajućeg izbornog modela.

Kada govorimo o pitanju biračkog prava bilo je podjele između jednog dijela opozicije i vlasti s obzirom da je ustavna norma jasna i kaže da biračko pravo imaju samo oni koji su državljani.

Kada govorimo o pitanju predstavljanja manjina bila su dva modela. Jedan - predstavništvo manjinskih partija a ne predstavnika manjina i to je jedan koncept koji teško da može da naiđe na odobrenje stručne javnosti ali i međunarodne političke javnosti. To je bila jedna tačka oko koje su se sporili tokom čitavog procesa.

U CEMI-ju smatramo da pitanje nacionalnog i lokalnog izbornog zakonodavstva treba odvojiti. Vjerujemo da je ovo bila odlična prilika ne samo da uskladimo to zakonodavstvo sa Ustavom, nego i da dođemo do jednog sveobuhvatnog i kvalitetnog izbornog zakona koji bi trebalo da integriše sve preporuke međunarodne zajednice.

Kada govorimo o dva teksta koji su se našla pred poslanicima, jedan od njih je prije svega posljedica partijskih interesa. Podsjetiću vas

na izvještaj Venecijanske komisije koji tretira predlog vladajuće koalicije da se ne može pojedinac kandidovati u Crnoj Gori. To je direktno kršenje Ustav i u suprotnosti je sa međunarodnim preporukama...

Pomak je prijedlog opozicionih partija koje pokušavaju da riješe ovo pitanje legitimiteta i daju nadležnoj državnoj izbornoj komisiji da ona odlučuje koja lista može koristiti pravo afirmativne akcije a koja ne. Ali ponovo nijesu jasni kriterijumi, pa će političke partije odlučivati o tome da li neka manjina može koristiti pravo na afirmativnu akciju.

...Mi predlažemo dva scenarija. Ili uvođenje njemačkog modela, a to znači kombinacija većinske metode gdje bi se raspoređivalo 55 odsto mandata i proporcionalno korektivne koja bi trebalo da zadrži visok stepen proporcionalnosti. Za manjinske partije ne bi postojao cenzus i ono što je veoma važno - Crna Gora podjelom na izborne jedinice ne bi odustala od principa da opština ima makar jedna poslanički mandat koji se direktno bira.

Drugi model je korekcija unutar postojećeg proporcionalnog sistema, predviđa ukidanje izbornog cenzusa za manjine i sa manjom podrškom birača bi imali mandat i takođe bi bile otvorene liste. Na taj način bi bile potpuno ispoštovane preporuke iz Lunda.

po principu političke pripadnosti. Partitokratsko društvo u biti je samo po sebi negacija principa društva jednakih šansi i sužava mogućnost poštovanja ljudskih prava jer njihovo ostvarivanje ne može i ne smije biti stvar političke arbitraže.

Skoro niti jedan postupak protiv nosilaca bilo koje javne funkcije nije okončan i nije donijeta pravosnažna sudska presuda.

Ja imam stanovište da, iako Crna Gora ima uređen zakonski okvir, ona još nema jasan i sistematski pristup ostvarivanju manjinskih prava. Unutrašnji mehanizmi nadzora funkcionišu, po meni, slabo pripadnici manjina uglavnom nemaju veliko povjerenja u institucije a resorno ministarstvo nema administrativne kapacitete ni druge resurse i nije u stanju da pravovremeno odgovori na sistemsko praćenje manjinskih prava. Ne postoji sistem indikatora primjene, ne postoji baza podataka na osnovu kojih se mjeri napredak u demokratiji, saradnja između institucija je slaba i zasniva se na pojedinačnim situacijama.

Moje mišljenje je da se pitanje manjina u Crnoj Gori više

posmatra kao politika a manje kao pravo. Zato pitanje prava manjina u Crnoj Gori nikako ne treba posmatrati kroz formu nego kroz suštinu. Najbolji dokaz je funkcionisanja Fonda za manjine. Sredstva opredijeljena za rad ovog Fonda su 0,15 odsto budžeta. A vlada mišljenje da Vlada izdvaja ko zna koliko novca za manjine. Od tih sredstava trebalo bi finansirati specifične potrebe skoro 57 odsto crnogorske populacije.

Postoji čitav niz pitanja vezanih za manjinska prava za koje bi trebalo organizovati poseban okrugli sto. Među njima je i obrazovni sistem... Posebno naglašavam da je država preuzela veliki broj obaveza, ne samo međunarodnih ugovora već i zakona koje je sama usvojila a čije se odredbe ne primjenjuju. Ovo će biti jedan od značajnih ispita na putu demokratizacije Crne Gore. I na kraju, ukazujem na jednu činjenicu: savjeti odlično međusobno sarađuju, grade odnose povjerenja, bar jednom mjesečno se sastaju i pokušavaju pokazati da bi svaka država koja ima ovakve manjine morala biti zadovoljna i spremna da prihvati saradnju u korist čitavog društva.

Manjine i predstavnici

Diskusije je otvorio **Jovan Kojić**, predstavnik Evropske komisije za pravo seksualne orijentacije: „Želim govoriti o položaju seksualnih manjina u Crnoj Gori. Nema sklada sa međunarodnim standardima u smislu izjednačavanja istopolnih zajednica i vanbračnih heteroseksualnih zajednica. Nemamo programe, niti strategiju niti politiku za seksualne manjine. Zato imamo govore mržnje koji se ne sankcionišu“.

Aleksandar Zeković se složio sa konstatacijom da Crna Gora ima „korektan i dobar institucionalni okvir i da ima uspostavljenje kvalitetne politike za realizaciju ljudskih prava“. Ali, suočavamo se sa brojnim

problemima kad je u pitanju ostvarivanje manjinskih prava u praksi, naveo je. „Ja ne bih rekao da je odgovornost samo na sistemu, ali sa druge strane čini mi se da su sve druge strukture društva spremne da tolerišu takvo ponašanje sistema, što je neprihvatljivo s aspekta ljudskih prava koja su nedjeljiva. Ne možemo reagovati kada se krše jedna ljudska prava, a kada se druga krše mnoge strukture društva čute. To je nešto što je zaista zabrinjavajuće i govori o odsustvu solidarnosti u Crnoj Gori.“

Milan Popović je naveo kako su svi naši političari i oligarsi naučili „novogovor evropskih integracija“. Ali se dešava nešto, ja bih rekao kao neka vrsta frojdotske greške ili frojdotske omaške, pa svako malo

a ono neki ministar napravi incident kaže Popović podsjećajući na nedavne „verbalne incidente“ ministra za ljudska i manjinska prava i direktora Uprave policije. Konačno, Popović upozorava: „Evropske zemlje danas idu u kombinaciju desnica – ekstremna desnica. Vrlo opasna situacija. Romi i LGBT uvek su bili latmus papir, u tom je značaj ustajanja u odbranu njihovih prava, jer odbrana njihovih prava je danas odbrana prava svih manjina i svih većina, odnosno svih ljudi.“

Šalja Nedžmedin je ispred *Romskog savjeta Crne Gore* ukazao na anomaliju popisa iz 2003. godine prema kome u Crnoj Gori živi svega 3.601 Rom. „Prema istraživanju koji je urađeno sa Monstatom 2009. samo

u Podgorici i još nekim gradovima ima nas preko 11.000“. Navodeći niz problema sa kojima žive Romi u Crnoj Gori (neuslovno stanovanje, odsustvo iz političkog života, nemogućnost dobijanja kreditne podrške banaka...) Nedžmedin je naglasio problem nezaposlenosti: „Hvalimo se da imamo jednog Roma zapošljenog u Ministarstvu za manjine. Ostalih, nema nigdje, niti pokušavaju da nas angažuju iako smo išli sa raznim predlozima, sugestijama, raznim zahtjevima, kako prema lokalnim opštinama, republičkim, državnim organima. Mi ne dobijamo čak ni jedan mejl da nam potvrde da su primili te naše molbe...“.

„Treba razmišljati o konceptu izbornog sistema koji bi obezbedio građanima da ostvare svoj suvere-

nitet, da biraju a ne da glasaju, da budu glasačka mašinerija, ko što su sada. To nikome ne pada na pamet. Ni poziciji ni opoziciji", kaže profesor **Đorđije Blažić** naglašavajući kako je „autentična zastupljenost i princip afirmativne akcije pripadnika manjinskih naroda ustavno rešenje i o tome više nema razgovora. Nema diskusije u normalnim, demokratskim i pravnim sistemima. Nažalost, u ovom sistemu uvijek ima diskusije o pitanjima koja su manje-više pravno nesporna. Ne može matematika da negira ono što se zove pravo."

Marija Vučinović iz Hrvatske građanske inicijative očekuje da će novo izborno zakonodavstvo omogućiti predstavnicima hrvatske manjine da u Skupštini budu zastupljeni sa jednim predstavnikom. „Zbog toga smo preko naše predstavnice u republičkom parlamentu zahtijevali da imamo izuzetak i smatramo da se zakonom u Crnoj Gori treba štititi sa izuzetkom sa predstavnikom u republičkom parlamentu na način što će za hrvatsku nacionalnu manjinu cenzus prolaznosti u parlamentu biti 0,2 posto. S tim da se treba naći način da se kaže da taj jedan mandat koji bi dobila hrvatska manjina pripada hrvatskoj manjini. Način na koji bi bila predstavljena ta lista, možemo se naknadno dogovoriti."

Predrag Bulatović je insistirao: „Zamolio bih sve kada govorite o manjinskim pravima da definišete precizno

na koje sve manjine mislite. Odnosno, da se definiše ko su to manjine u Crnoj Gori. Ja imam problem i moram da vam kažem da sam imao polemiku u Briselu, a nažalost nije dobro imati polemiku u Briselu, povodom ovog zakona. Dobio sam od strane parlamentarne većine stav da su svi manjine u Crnoj Gori i da svako može da bude manjina ako hoće. Zašto sam to pitanje pokrenuo. Zbog mogućih zloupotreba vezano za sam model izbornoga zakona." Na isti temu osvrnuo se i **Mehmet Bardhi**: „Problem je - koje su manjine u

Crnoj Gori i da li je i kako je moguće da samo većina zna šta žele i koja su prava manjina. To je pitanje nad svim pitanjima."

„Ono što bih htjela da zamolim sve, a posebno gospodina Delića, da se ne koristi skraćenica RAE", insistirala je **Biljana Alković**, šefica odjeljenja za stipendiranje *Fondacije za stipendiranje Roma i Egipćana*. „Tako nas vrijeđate. Mi smo narodi i imamo puno ime - Romi, Egipćani, Aškalije."

A **Jelena Čolaković**, NVO *Juventas* kaže: „Primijetili smo da institucije sistema kada se referiše na kršenje ljudskih prava ostanu frapirane. Pored toga što su frapirane, budu i paralisane. Pa sve reakcije na kršenja ljudskih prava dolaze iz nevladinog sektora. Mi bismo strašno voljeli da se ta situacija promijeni... A ono što je najstrašnije što institucije sistema prednjače u kršenju ljudskih prava", poentirala je Čolaković. Dok je njena koleginica **Ivana Vujović** pitala predstavnike resornog Ministarstva: Da li jačanje mehanizama i sprovođenje konkretnih akcija u cilju zaštite LGBT prava predstava uvreda za nacionalne manjine?

„Za mene nije uvreda da me neko izjednačava sa bilo kim koji je različit po bilo kom osnovu u odnosu na mene. Da li je to vjerska, nacionalna, politička, mišljenje ili

drugo, pa i seksualna orijentacija", odgovorio je Sabahudin Delić, „Kažem pa i zato što je to konkretno pitanje. Sebe doživljavam kao borca za ljudska prava i zato ću se boriti da svako u ovoj Crnoj Gori ima i ostvari svoje pravo. Ja ću se boriti i ne želim da neko bude kamenovan zato što je drugačije seksualne orijentacije i što drugačije percipira seksualnu orijentaciju.”

Kemal Purišić, Bošnjačka stranka, smatra da je oblast manjinskih prava bez razloga skliznula sa fokusa međunarodne pa i naše javnosti jer manjinama u suštini nije dobro u Crnoj Gori u mnogim oblastima. „Zato me i čudi što mediji nerado pričaju te teme, pa i kada se u parlamentu progovori o tome to prosto ne nađe mjesta u dnevnim listovima i drugim medijima”.

Glavni sadržaj ove rasprave danas je političko predstavljanje manjina, ocijenio je Siniša Tatalović, „To je izuzetno važno pitanje posebno u postkonfliktnim društvima i u onim društvima u kojima postoji takva etička struktura gdje bi se mogli ponoviti ti sukobi...”

„Umjesto bilo kakvog zaključka”, bio je kratak dr Rastoder, „ja mogu da kažem da sam došao ovdje da naučim i danas sam dosta naučio”. Zlatko Vujović je pritvrdio: Mi iz CEMI-ja se zalažemo za predstavljanje manjinskih zajednica na adekvatan način, znači onih građana, državljana Crne Gore koji se izjašnjavaju drugačije u odnosu na dominantne nacionalne grupe i da oni budu adekvatno zastupljeni a ne partije. Bojim se da ova

MILKA TADIĆ-MIJOVIĆ

Zaključci:

- Crna Gora je od kada je uvela višepartijski sistem, u odnosu naročito na prošlo desetljeće, napravila značajne iskorake u zaštiti ljudskih prava, posebno manjinskih prava;
- Napredak je posebno uočljiv u normativnom i institucionalnom okviru. Ustav garantuje jednakost svima, usvojeni su značajni zakoni koji garantuju prava manjinama, ratifikovani su mnogi međunarodni akti koji se bave pitanjem manjinskih prava;
- Bilo bi značajno da svi akteri nastave rad na unapređivanju zakonskog okvira i usklađivanju sa onim u EU. Neophodno je što prije usvojiti izbornu zakonodavstvo i tako da izborni zakon garantuje punu predstavljenost manjina;
- U Crnoj Gori postoje ranjive grupe, kao i u drugim djelovima Evrope. I ovdje su posebno ranjive osobe sa invaliditetom, Romi i Egipćani, kao i raseljena lica. Treba udružiti napore kako bi se njihova pozicija popravila;
- U Crnoj Gori su u posebno teškom položaju pripadnici LGBT populacije. Oni su ovdje nevidljivi i nedopustivo je da im se sa najviših adresa upućuju diskriminatorske poruke. Neophodno je da se unaprijedi njihova pozicija i sankcioniše diskriminacija;
- Nacionalne manjine i druge manjine nijesu proporcionalno njihovom broju zastupljene u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti, na nacionalnom i lokalnom nivou, kao ni u javnim institucijama i preduzećima;
- Pored državnih institucija, posebno je važna uloga civilnog sektora i medija u promovisanju i zaštiti manjinskih prava;
- EU bi trebalo da nastavi svoj angažman i još snažnije da insistira na usvajanju standarda i poštovanju fundamentalnih ljudskih i manjinskih prava u Crnoj Gori, kako prilikom izrade zakonodavnog okvira, tako i prilikom implementacije.

rješenja izbornog zakonodavstva koja su predložena od strane i vladajuće i opozicione koalicije jesu traženje novih bedema za zaštitu interesa po-

litičkih partija koje sjede u parlamentu a ni korak naprijed ka adekvatnom predstavljanju.